

IZHODIŠČA ZA UVELJAVLJANJE INFORMACIJSKE PISMENOSTI NA UNIVERZAH V SLOVENIJI¹: VLOGA KNJIŽNIC NA INFORMACIJSKO PISMENI UNIVERZI

Karmen Stopar, Mirjam Kotar, Zdravka Pejova

Oddano: 18. 12. 2008 – Sprejeto: 30. 1. 2009

Pregledni znanstveni članek

UDK 659.2:371.3:003

UDK 027.7(497.4)

Izvleček

Informacijsko pismen študent je že nekaj časa strateški cilj visokošolskega izobraževanja na univerzah po vsem svetu. Z bolonjskim procesom dobiva informacijska pismenost vse večji pomen, saj je ključni del vseživljenjskega učenja, ki postaja tudi v visokošolskih zavodih zelo pomembno. V prizadevanja za učinkovito rabo informacij se knjižnice vključujejo ves čas. Naloge izobraževanja in informacijskega opismenjevanja nalaga knjižnicam v Sloveniji Zakon o knjižničarstvu, zato neprenehoma, primerno svojim možnostim in v skladu z razvitostjo informacijskega okolja, opravljajo bibliopedagoška dela in usposablja svoje uporabnike za učinkovito rabo informacij. Vendar pa je informacijsko opismenjevanje treba pospeševati in izvajati celovito. Do boljše informacijske pismenosti študentov morajo voditi zahteve študijskega procesa vsa leta vi-

1 *Dokument »Izhodišča za uveljavljanje informacijske pismenosti na univerzah v Sloveniji«, ki ga povzemamo v tem prispevku, je pripravila delovna skupina Sekcije za visokošolske knjižnice pri Zvezi bibliotekarskih društev Slovenije. Dokument je nastal v okviru Nacionalne strategije za razvoj pismenosti in njenega Akcijskega načrta za leto 2006. Strategijo je pripravila Komisija za razvoj pismenosti pri Andragoškem centru Slovenije, potrdili pa so jo minister za šolstvo in šport in strokovni sveti za splošno in poklicno izobraževanje ter izobraževanje odraslih.*

STOPAR, Karmen; MIRJAM KOTAR; ZDRAVKA PEJOVA. The principles for the implementation of information literacy at the universities in Slovenia : the role of libraries in an information literate university. Knjižnica, Ljubljana, 52(2008)4, p. 39–56

sokošolskega izobraževanja. Pri tem moramo povezati vse strokovne dejavnike, ustanove in posameznike, ki so odgovorni za uresničevanje izobraževalnih programov.

Ključne besede: informacijska pismenost, izobraževanje, standardi, informacije, študenti, knjižnice, knjižničarji, visoko šolstvo, univerze, študijski proces, Slovenija

Review article

UDC 659.2:371.3:003

UDC 027.7(497.4)

Abstract

Over the many years an information literate student has been one of the main goals of the universities' educational endeavours around the world. Information literacy, being the foundation of lifelong learning, is becoming increasingly important with the Bologna process. Libraries have always played a significant role in the process of more efficient and effective use of information. The Librarianship Act in Slovenia stipulates that libraries support and carry out educational and information literacy tasks. In accordance with their capabilities and the level of development of the information environment, the libraries have performed library-pedagogical tasks and have trained their users for efficient and effective use of information. Nevertheless, there is a greater need for more intensive and more comprehensive information literacy activities. The requirements of the education process through all the years of the university education should lead to better information literacy among students. All subjects, institutions and individuals, who are responsible for the realization of information literacy programmes, should join in order to implement the information literacy programmes.

Key words: information literacy, education, standards, information, students, libraries, librarians, higher education, universities, Slovenia

1 Uvod

Z razvojem informacijske tehnologije in z globalnim dostopom do množice elektronskih virov različnih vrst, vsebin in vrednosti je postal dostop do informacij sicer lažji, vedno pomembnejše pa zato postajajo sposobnosti in spretnosti, s pomočjo katerih lahko iz množice podatkov izluščimo prave in jih koristno uporabimo.

Informacijska pismenost – sposobnost opredelitve informacijske potrebe, sposobnost pridobivanja, razumevanja, vrednotenja in uporabe informacij iz različnih virov – dobiva ključno vlogo v življenju posameznika in družbenih skupin. V procesih internacionalizacije in globalizacije nacionalnih gospodarstev postaja sestavni del sposobnosti in veščin, ki jih potrebuje večina zaposlenih in

še zlasti tisti, ki so vključeni v izobraževalno-raziskovalne dejavnosti. Zato je pomembno, da oseba z univerzitetno izobrazbo pred vstopom na trg delovne sile razvije kritičen in etičen odnos do izbire in uporabe informacij in da obvlada spretnosti ter veščine za upravljanje z informacijami. Informacijsko pismen študent je že nekaj časa strateški cilj visokošolskega izobraževanja na univerzah po vsem svetu. Zavedajo se namreč, da je informacijska pismenost izredno pomembna za uspešnost diplomantov na trgu, za izboljšanje kakovosti ter povečanje produktivnosti izobraževalne in raziskovalne dejavnosti na univerzah. V želji, da odgovorijo na potrebe po novem znanju in veščinah v informacijski družbi in na znanju temelječem gospodarstvu, je informacijsko pismenost v svoje redne izobraževalne programe vključilo ali pa vključevanje načrtuje že veliko število univerz v ZDA, Avstraliji, Novi Zelandiji ter v večini držav Evropske unije. Predvsem v ZDA »informacijsko pismenega študenta« vključujejo standardi akreditacijskih agencij za kolidže in univerze (ALA, 2006). Univerza v Ljubljani je dvig ravni informacijske pismenosti sicer že vključila med svoje strateške cilje za obdobje 2006–2009, vendar smernic za izvajanje tega strateškega cilja še nimamo.

2 Standardi informacijske pismenosti

Temeljni standardi informacijske pismenosti za visokošolsko izobraževanje s pripadajočimi podrobnimi kazalci uspešnosti in učinki, ki jih praviloma povzemajo in prilagajajo v večini držav, ki uvajajo informacijsko opismenjevanje, so standardi Zveze ameriških visokošolskih in raziskovalnih knjižnic (ACRL, 2000). V tem sestavku predstavljamo ACRL standarde do ravni kazalcev uspešnosti.

Prvi standard

Informacijsko pismen študent zna določiti naravo in obseg potrebne informacije.

Kazalci uspešnosti:

- opredeli in izrazi informacijsko potrebo;
- prepozna različne vrste in oblike možnih informacijskih virov;
- pretehta stroške in koristi pridobivanja potrebnih informacij;
- ponovno oceni naravo in obseg informacijske potrebe.

Drugi standard

Informacijsko pismen študent zna učinkovito in uspešno pridobiti potrebne informacije.

Kazalci uspešnosti:

- izbere najprimernejše metode raziskovanja oz. sisteme za dostop do potrebnih informacij;
- oblikuje in uporabi učinkovito iskalno strategijo;
- uporablja različne metode pri pridobivanju informacij preko spleta ali osebno;
- po potrebi izboljša iskalno strategijo;
- izpisuje, dokumentira in organizira informacije in informacijske vire.

Tretji standard

Informacijsko pismen študent zna kritično ovrednotiti informacijske vire in informacije ter jih vključiti v svoje osnovno znanje in vrednotni sistem.

Kazalci uspešnosti:

- povzame glavne koncepte iz zbranih informacij;
- oblikuje in uporabi osnovne kriterije za ovrednotenje informacij in informacijskih virov;
- oblikuje nove koncepte s sintezo glavnih idej;
- primerja svoje predznanje z novim znanjem in ugotavlja dodano vrednost, protislovja in ostale značilnosti informacij;
- določi vpliv novih spoznanj na osebni vrednotni sistem ter uskladi razlike;
- preveri svoje razumevanje in interpretacijo informacij v sodelovanju z ostalimi posamezniki, strokovnjaki s področja in/ali praktiki;
- ugotovi, ali je prvotno poizvedbo potrebno preoblikovati.

Četrty standard

Informacijsko pismen študent, sam ali kot član skupine, uspešno uporabi informacije za doseg določenega cilja.

Kazalci uspešnosti:

- uporabi nove in predhodne informacije pri načrtovanju in ustvarjanju določenega izdelka ali predstavitve;
- pregleda in dopolni razvojni proces ustvarjanja izdelka in predstavitve;
- uspešno posreduje izdelek ali predstavitev drugim.

Peti standard

Informacijsko pismen študent razume ekonomske, pravne in družbene vidike uporabe informacij ter pridobiva in uporablja informacije v skladu z etičnimi pravili in pravnimi predpisi.

Kazalci uspešnosti:

- razume številne etične, pravne in družbenoekonomske vidike, povezane z informacijami in informacijsko tehnologijo;
- upošteva zakone, predpise, institucionalna pravila ter kodeks obnašanja, ki se nanašajo na dostop in uporabo informacijskih virov;
- navaja vire informacij pri posredovanju svojega izdelka ali predstavitve.

Navedeni standardi so prevedeni v številne jezike in so praviloma podlaga za razvoj nacionalnih standardov informacijske pismenosti za visokošolsko izobraževanje. Prevod v slovenščino že pripravlja delovna skupina Sekcije za visokošolske knjižnice v okviru Zveze bibliotekarskih društev Slovenije.

3 Pomen informacijske pismenosti v prenovljenem visokoškolskem izobraževanju

Vrsta ekonomskih in socialnih sprememb v družbi, ki temelji na znanju, so pripeljale do novih pristopov v izobraževanju. Na evropski ravni so bili sprejeti številni dokumenti, ki posebno pozornost namenjajo ureditvi skupnega visokošolskega prostora in vlogi informacijske pismenosti v sodobnih oblikah izobraževanja.

V okviru bolonjskega procesa so se tudi univerze v Sloveniji lotile prenove študijskih programov s poudarki na mednarodni primerljivosti, odprtosti in konkurenčnosti, s katerimi naj bi uvajale poleg sodobne vsebine tudi sodobne pedagoške metode dela. Te metode naj bi spodbudile aktivnost študentov pri pridobivanju znanja, reševanju učnih in raziskovalnih problemov, pri čemer bo izstopala kritična presoja, odločanje, organiziranje, selekcioniranje, uporaba in vrednotenje informacij. Sodobne pedagoške metode naj bi omogočale večjo ustvarjalnost in inovativnost študentov, osebno izbiranje načinov učenja in razreševanja problemov ter razvijale etične in profesionalne vrednote diplomantov. V okviru instrumentalnih zmožnosti² naj bi omogočile lažje osvajanje temeljnega strokovnega znanja, razvile naj bi sposobnosti za lastno organizacijo in načrtovanje učenja, obvladovanje informacijske pismenosti, učinkovito razreševanje problemov in presojanje za dobro odločanje.

Bolonjski proces odpira možnosti za vključitev informacijske pismenosti v izobraževalne programe. Prednosti, ki jih prinaša informacijska pismenost, Špiranec (2006) povzame takole:

2 *Računalniške veščine, poznavanje stroke, zmožnost analize in sintez, ...*

- pospešuje učenje in zvišuje kakovost akademskega dela;
- je potrebna študentom in učiteljem za uspešno delovanje v globalnem, na znanju temelječem gospodarstvu;
- zvišuje celotne institucionalne zmogljivosti;
- izboljšuje delo študentov in njihovo samozavest pri iskanju in uporabi informacij;
- zvišuje kakovost raziskovalnih objav, celotne raziskovalne zmogljivosti in potencialne osebja in študentov fakultete.

Informacijska pismenost bo krepila akademsko prodornost, informacijsko pismeni diplomanti bodo imeli boljše možnosti na trgu delovne sile, hkrati pa bo informacijska pismenost podlaga za njihovo vseživljenjsko učenje v mednarodno konkurenčnih organizacijah (Achieving ..., 2006). Informacijska pismenost je kot izhodna kompetenca visokošolskega izobraževanja nujen odgovor na zahteve informacijske družbe in konkurenčnega gospodarstva.

4 Oblike informacijskega opismenjevanja v visokem šolstvu

Informacijsko opismenjevanje v visokem šolstvu lahko poteka na več načinov:

- kot knjižnične instrukcije;
- kot samostojen predmet znotraj kreditnega sistema;
- kot vsebina, ki je vključena v različne znanstvene discipline.

Knjižničarji v procesu reševanja informacijskega problema izobražujejo uporabnike informacij v obliki knjižničnih/bibliografskih instrukcij. Njihov namen je razvijanje sposobnosti za uporabo knjižnic in njihovih informacijskih virov ter lokacijskih in orientacijskih sposobnosti (Berens, cv: Bruce, 1994). Knjižnične instrukcije so lahko prvi korak k informacijskemu opismenjevanju, vendar ne zadostujejo za doseganje standardov informacijske pismenosti.

V primeru samostojnega predmeta je informacijsko opismenjevanje področje z lastno teorijo in prakso in pomeni uvajanje temeljnega predmeta, ovrednotenega s kreditnimi točkami. Fakultete v svetu imajo z uvajanjem takšnega predmeta različne izkušnje, saj je težko doseči pri študentih zanimanje za predmet, ki ni neposredno povezan s področjem njihovega študija (Jacobson in Xu, 2004).

Ob vključevanju informacijskega opismenjevanja v različne vsebine je informacijsko opismenjevanje kombinacija teorije in prakse v obliki projektnega dela.

Je odprta učna oblika, pri kateri je učitelj pobudnik, usmerjevalec in animator. Izvaja se v okviru tematsko zaokroženega problema. Znanja so učinkovito vključena v konkretno vsebino študijskih programov ali so povezana v logičen sistematičen informacijski proces, kar zahteva sodelovanje strokovnjakov z različnih področij oziroma integrirano obliko poučevanja. To obliko poučevanja zahteva bolonjska prenova visokošolskega študija. Poučevanje informacijske pismenosti torej razumemo kot skupno odgovornost vseh akterjev na visokošolskem zavodu, saj mora biti neločljivo vpeto v področja študija in znanstveno-raziskovalnega dela. Za učinkovitost izvajanja tovrstnih programov informacijske pismenosti je ključna celovita podpora vodstev univerz in fakultet ter razvit partnerski odnos med pedagoškimi delavci in bibliotekarji.

5 Vloga knjižnic na informacijsko pismeni univerzi

V prizadevanja za učinkovito rabo informacij se knjižnice vključujejo ves čas, še zlasti pa po intenzivnejšem uvajanju računalniške in komunikacijske tehnologije v izobraževalnem okolju. Naloga izobraževanja in informacijskega opismenjevanja nalaga knjižnicam Zakon o knjižničarstvu (2001, člen 2). Knjižnice ne prenehoma, primerno svojim zmožnostim in v skladu z razvitostjo informacijskega okolja, opravljajo bibliopedagoška dela in usposablja svoje uporabnike za učinkovito uporabo informacij. Preglednica 1 prikazuje storitve knjižnic za usposabljanje uporabnikov po slovenskih univerzah.

Vključevanje knjižnic v izvajanje informacijskega opismenjevanja na visokošolskih zavodih zahteva dobro izobraženega bibliotekarja, ki obvlada bibliotekarsko stroko in informacijsko znanost, pedagogiko in psihologijo ter ima določene osebnostne lastnosti. Roe (cv: Bundy, 1999) piše, da je »pospeševanje učinkovite rabe informacijskih virov pravzaprav nikogaršnja stvar«, saj pedagogi za to delo nimajo interesa. Pomanjkanje interesa za sodelovanje pri informacijskem opismenjevanju pri pedagoških delavcih ugotavljata tudi Elmborg in Weetman (cit. po Novljan, 2006). Interes za informacijsko opismenjevanje se navadno prej prebudi pri knjižničarjih, žal pa ga ne morejo dobro izvajati brez sodelovanja učiteljev ali brez vključevanja informacijskih virov v osvajanje znanja. Bundy (1999) ugotavlja, da so knjižnice, bodisi zaradi virov, ki jih ponujajo, zaradi zavesti, znanja ali motivacije osebja, krovna ustanova učeče se družbe. Ugotovitev, da so knjižnice (poleg šol in muzejev) izjemno primerna in pomembna mesta tudi za izvajanje izobraževanja za informacijsko družbo, je zapisana tudi v Strategiji razvoja Slovenije (2005).

Ker pa je informacijsko opismenjevanje študentov proces, ki mora biti vključen v celoten potek študija in cilje visokošolske ustanove, je premalo, če se z ures-

Preglednica 1: Storitve knjižnic – organizirano usposabljanje uporabnikov (2007) (Slovenske ..., 2007)

KNJIŽNICA	Pripadnost	Skupno št. vseh ur usposabljanja	Št. ur usposabljanja za uporabo elektronskih virov	Število udeležencev usposabljanja	Število ur usposabljanja individualnih udeležencev*	Število individualnih udeležencev usposabljanja*
Knjižnice – Univerza v Ljubljani (brez NUK in CTK)	UL	910	660	6893	3376	5192
NUK	pridružena UL	119	99	239	-	-
CTK	pridružena UL	435	277	2262	187	94
Knjižnice – Univerza v Mariboru	UM	442	124	3708	213	18914
Knjižnice – Univerza na Primorskem	UP	61	54	741	75	2910
Knjižnice – Univerza v Novi Gorici	UNG	5	1	150	0	0
Knjižnice – samostojni visokošolski zavodi	SVZ	127	95	736	228	137
Skupaj Slovenija			1310	14729	4079	27247

* Podatki o individualnem usposabljanju so neprimerljivi, saj knjižnice različno merijo individualno usposabljanje.

ničevanjem teh ciljev ukvarjajo le bibliotekarji in del pedagoškega osebja. Do boljše informacijske pismenosti vseh študentov morajo voditi zahteve študijskega procesa skozi vsa leta visokošolskega izobraževanja, saj zadovoljive informacijske pismenosti ni mogoče doseči samo s posameznimi tečaji.

Novljan (2006) med možne ovire za prepočasno uveljavljanje informacijskega opismenjevanja in bibliotekarja kot sodelavca pri tem našteje naslednje razloge:

- predavanje z določeno literaturo in seminarji s predpisano literaturo;
- seminarji oziroma naloge, ki ne zahtevajo sistematičnega pregleda literature, izvlečkov, ključnih besed, citiranja;
- negativno stališče profesorjev do zmožnosti knjižnice, knjižničarja, študenta;

- akademsko predavanje knjižničarjev, namesto praktičnih izobraževalnih oblik;
- uvajanje študentov v samostojno uporabo knjižnice sredi študija ali na koncu, namesto že na začetku, kot pogoj za dobre ocene;
- splošen program informacijskega opismenjevanja, namesto da je ta prilagojen vsebini študija;
- nepravilne metode informacijskega opismenjevanja, ki ne gradijo na postopnem poglobljanju znanja;
- neustrezna izbira poti in metod raziskovalnega in študijskega dela ob pomoči knjižnice;
- premalo raziskav, projektov, ki vključujejo znanje in sodelovanje več strok;
- profesorjevo slabo poznavanje knjižnice in literature za njegov predmet;
- odsotnost sodelovanja profesorjev pri oblikovanju programa informacijskega opismenjevanja;
- odsotnost sodelovanja profesorjev in knjižničarjev pri izvedbi programa informacijskega opismenjevanja.

Za uspešno izvajanje programov informacijske pismenosti je pomembna podpora vodstva fakultete in pedagoških delavcev. Pomembno je razjasniti, ali so nosilci pedagoškega procesa seznanjeni s konceptom in standardi informacijske pismenosti in v kakšni meri te veščine obvladajo sami.

6 Primeri pobud in programov informacijske pismenosti na nekaterih univerzah v svetu

V **Avstraliji** so se bibliotekarska stroka, visoko šolstvo in vlada zelo aktivno lotili razvoja informacijske pismenosti. Svet avstralskih univerzitetnih knjižničarjev (Council of Australian University Librarians – CAUL) je skupaj z Inštitutom informacijske pismenosti (Australian and New Zealand Institute for Information Literacy – ANZIIL) leta 2001 na podlagi standardov ACRL³ razvil standarde za informacijsko pismenost »Australian and New Zealand Framework for Higher Education«. Ti so bili leta 2004 dopolnjeni in ponovno objavljeni (Bundy, 2004). Več kot 45 univerz v Avstraliji in Novi Zelandiji se je odzvalo na standarde informacijske pismenosti z načrtovanjem in izvajanjem programov informacijskega opismenjevanja.

3 Association of College and Research Libraries

Na **Češkem** ima vključevanje informacijske pismenosti v učne programe svojo podlago v strateških dokumentih, kot so:

- State Information Policy in Education (Ministry of Education, Youth and Sports, 2000, dokument ni več dostopen na strani ministrstva);
- State Information and Communication Policy e-Česko 2006 (Ministry of Informatics⁴);
- Strategy of Libraries Development in the Czech Republic 2004–2010.

V **Estoniji** so elementi informacijske pismenosti vgrajeni v kurikulum na dodiplomskem in podiplomskem študiju in študenti pridobijo kreditne točke iz informacijskega usposabljanja (Koidla, 2002).

Na **Finskem** so za vključevanje informacijske pismenosti v posamezne strokovne predmete uporabili reforme bolonjskega procesa. Razvojni načrt izobraževanja in znanosti za obdobje 2003–2008 (Ministrstvo za šolstvo⁵) poudarja nujnost zagotavljanja visoke stopnje informacijske pismenosti diplomantov univerz in politehničnih fakultet ter pri tem računa na večjo vlogo bibliotekarjev. Ministrstvo za šolstvo financira nacionalni projekt finske virtualne univerze za pripravo študijskega programa informacijske pismenosti⁶. Glavni cilj tega projekta, ki ga koordinira helsinška univerza, je vključevanje informacijske pismenosti kot sestavnega dela visokošolskega študija.

Francija je ob uvajanju 3-stopenjskih diplom po bolonjski reformi začela tudi z uvajanjem informacijske pismenosti v študijske programe univerz, vključno s podporo in finančno pomočjo za pripravo in izdajo pedagoških pripomočkov (Chevilotte, 2004).

ZDA imajo najdaljšo tradicijo na področju razvijanja in praktičnega izvajanja informacijskega opismenjevanja. Njihovi dosežki na področju informacijske pismenosti in standardi, ki so jih razvili, predstavljajo zgled in dajejo smernice državam po svetu. V zadnjih dveh desetletjih je informacijska pismenost postala uveljavljen cilj na univerzah v ZDA in Kanadi.

Pomembno je poudariti, da akreditacijski kriteriji za visokošolske ustanove v ZDA v vse večji meri zahtevajo vključevanje informacijske pismenosti. Leta 2003 je pet od šestih regionalnih akreditacijskih agencij v ZDA vključevalo specifične zahteve glede informacijske pismenosti (Owusu-Ansah, 2003). Da bi dosegli

4 http://www.micr.cz/files/275/SIKP_def.pdf

5 *Education and Research 2003–2008: development plan* (Ministry of Education, december 2003) http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2004/liitteet/opm_190_opm08.pdf?lang=en

6 *Curriculum Plan for Information Literacy: a Joint Virtual University Project of the Finnish University Libraries 2004–2006* <http://www.helsinki.fi/infolukutaito/english/>

akreditacijske kriterije, si visokošolske knjižnice skupaj s pedagoškimi delavci delijo odgovornost za informacijsko opismenjevanje študentov.

7 Podlage za uveljavljanje informacijske pismenosti v Sloveniji

Podlago za pospeševanje razvoja informacijske pismenosti najdemo v ključnih slovenskih razvojnih dokumentih, kot so: Republika Slovenija v informacijski družbi: strategija (2003), Strategija razvoja Slovenije (2005), Državni razvojni program 2007–2013 (drugi osnutek) (2006). Čeprav implicitno, vsi naštetih dokumenti vendarle izražajo pomembnost elementov informacijske pismenosti za družbeno-gospodarski razvoj Slovenije.

V Strategiji UL 2006–2009 (Strategija ..., 2006) pa je Univerza v Ljubljani kot enega od operativnih ciljev pri uvajanju sodobnih oblik poučevanja v skladu z načeli bolonjskega procesa navedla tudi »Dviganje ravni informacijske pismenosti«, kar bo merila s kazalnikom »Število ponujenih oblik informacijskega opismenjevanja«.

8 Stanje informacijske pismenosti na visokošolskih zavodih v Sloveniji

V Sloveniji potekajo na posameznih visokošolskih zavodih izobraževanja o informacijskih virih v različnih oblikah. Hiter pregled razmer v Sloveniji kaže, da knjižnične instrukcije v različnem obsegu izvaja večina visokošolskih knjižnic. Na nekaterih fakultetah poteka informacijsko opismenjevanje kot samostojni predmet znotraj kreditnega sistema. Izvaja ga habilitiran pedagog, včasih v sodelovanju z bibliotekarjem. Manj pogosto je integrirano poučevanje vsebin informacijske pismenosti, vključeno v posamezno znanstveno disciplino. Pregled izbranih obstoječih učnih načrtov na univerzah v Sloveniji kaže, da ti pokrivajo le nekatere kompetence iz standardov ACRL (2000). Osredotočeni so na iskanje informacij in s tem povezano informacijsko-tehnološko znanje ali na teoretične koncepte informacij. Druge kompetence informacijske pismenosti, kot so: kritično vrednotenje informacij in virov, vključevanje informacij v obstoječ sistem znanja, njihova učinkovita uporaba pri doseganju določenih ciljev, razumevanje ekonomskega, pravnega in družbenega učinka uporabe informacij, etična in zakonita raba informacij, pa so vključene redkeje ali niso vključene.

Mnenjska anketa o izobraževanju uporabnikov knjižničnih informacijskih storitev in o oblikah informacijskega opismenjevanja na slovenskih univerzah, ki jo je leta 2004 med vodji knjižnic izvedla skupina bibliotekarjev je pokazala naslednje (Petermanec in Pejova, 2005):

- od 77 % v anketi sodelujočih knjižnic, ki izobražujejo uporabnike, jih samo 20 % uvaja študente v informacijsko pismenost, 80 % pa izvaja samo osnovne oblike za uporabo knjižnice in njenih informacijskih virov. Pri tem velja poudariti, da veliko anketirancev pojem informacijska pismenost istoveti s knjižničnimi instrukcijami;
- izobraževalne pobude in izobraževanje samo je v veliki meri prepuščeno bibliotekarjem;
- samo pet knjižnic je potrdilo, da je tovrstno izobraževanje sestavni del obveznega izobraževanja na fakulteti;
- samo ena fakulteta za tovrstno izobraževanje dodeljuje kreditne točke;
- pogostost izvajanja in prenova tečajev nista zadovoljivi;
- ocenjevanje izvajanja tečajev in preverjanje pridobljenega znanja ni sistematično;
- bibliotekarji so preobremenjeni in nimajo časa za zahtevne naloge, povezane z načrtovanjem in izvajanjem tečajev s področja informacijske pismenosti;
- podpora pedagoških delavcev pri tem je premajhna;
- po mnenju bibliotekarjev pri študentih ni dovolj zanimanja za ta program itd.

Iz zaključkov omenjene ankete je razvidno, da je po mnenju bibliotekarjev splošno stanje na univerzah glede razvoja in izvajanja programov informacijskega opismenjevanja dokaj nezadovoljivo.

V kolikšni meri se na članicah Univerze v Ljubljani izvajajo različne oblike organiziranega izobraževanja za uporabnike knjižnic, prikazuje preglednica 2 s podatki iz Poslovnega poročila Univerze v Ljubljani za leto 2007.

Za celovitejšo sliko stanja in odnosa do informacijske pismenosti na univerzah je bila leta 2007 izvedena še anketa med članicami univerze v Mariboru, leto kasneje pa tudi na univerzi v Ljubljani. Vprašalnik o informacijskem opismenjevanju na članicah UL v študijskem letu 2007/2008, ki ga je pripravila delovna skupina za informacijsko pismenost pri Komisiji za razvoj knjižničnega sistema Univerze v Ljubljani, je pokazal naslednje:

- odzvalo se je dvajset (77 %) od skupno šestindvajset članic (fakultet, akademij in visokih šol);
- štiri članice ne izvajajo informacijskega opismenjevanja;
- na desetih fakultetah se informacijska pismenost izvaja v obliki samostojnega predmeta, vendar ne na vseh študijskih programih;

Preglednica 2: Organizirane oblike izobraževanja za uporabnike knjižnice (Poslovno poročilo UL, 2007)

Članice UL	Število izvedenih različnih oblik organiziranega izobraževanja za uporabnike	Skupno število izvedb vseh različnih organiziranih oblik izobraževanja	Število različnih oblik organiziranega izobraževanja za uporabnike, ki so vključene v študijski program	Skupno število izvedb vseh različnih organiziranih oblik izobraževanja, ki so vključene v študijski program	Število izvedenih pedagoških ur vseh organiziranih izobraževanj za uporabnike knjižnice	Število izvedenih pedagoških ur organiziranih izobraževanj, ki so del študijskega programa
Članice UL (26 članic)	120	442	40	146	825	397
CTK	13	70	6	6	361	36
Skupaj s CTK	133	512	46	150	1186	433

- dvanajst članic vključuje vsebino informacijske pismenosti v različne študijske predmete (integrirana oblika);
- tri fakultete izvajajo informacijsko opismenjevanje tudi na podiplomski stopnji (BF, EF, NTF);
- pogosto je v odgovorih zamenjana informacijska pismenost z računalniško pismenostjo, kar je razvidno iz seznama predmetov in vsebine učnih načrtov, ki so bili na voljo;
- knjižničar sodeluje pri samostojnem predmetu pri dveh študijskih programih na BF in pri dveh na FDV ter pri dvanajstih predmetih v različnih študijskih programih pri integrirani obliki (izvajalec predmeta odstopi knjižničarju ure svojega predmeta v obsegu 2–6 ur).

Iz analize odgovorov je delovna skupina oblikovala naslednje sklepe:

- koncept informacijske pismenosti je pri članicah različno interpretiran in nekonsistentno izvajan;
- nejasno je razlikovanje med informacijsko in računalniško pismenostjo;
- članice informacijskega opismenjevanja ne izvajajo in ne spremljajo sistematično pri vseh študijskih programih;
- elementi informacijske pismenosti se izvajajo razdrobljeno pri posameznih predmetih oz. ob zaznani potrebi (ko nosilec predmeta ugotovi pomanjkanje določenega znanja);
- pri integrirani obliki informacijsko opismenjevanje večinoma ni jasno opredeljeno v učnih načrtih, čeprav so respondenti predmet navedli kot izvajanje informacijskega opismenjevanja;
- kompetenc informacijskega opismenjevanja članice pogosto ne merijo oz. vrednotijo.

V drugem delu ankete so anketirani izrazili svoje mnenje o postavljenih trditvah. Odgovori so pokazali naslednje:

- 63 % anketiranih se pretežno ali popolnoma strinja, da je treba v začetne letnike uvesti obvezni samostojni predmet, ki pokriva osnove informacijske pismenosti za potrebe študijskega programa, 29 % se jih s trditvijo ne strinja;
- 75 % anketiranih se strinja, da je treba v višje letnike uvesti integrirano obliko poučevanja informacijske pismenosti, 17 % pa se z omenjeno trditvijo ne strinja;
- več sodelovanja knjižničarjev v pedagoškem procesu si želi 75 %, 17 % pa jih je proti;
- kar 92 % anketiranih se je izreklo, da je treba organizirati več neobveznih izobraževalnih oblik za uporabo knjižnic in informacijskih virov, ki jih izvajajo knjižnice;
- 88 % se jih strinja, da bi morali vsi nosilci predmetov zahtevati od študentov, da izdelajo pisne izdelke v skladu s standardi informacijske pismenosti.

9 Predlog usmeritev za razvoj informacijske pismenosti na visokošolskih zavodih v Sloveniji

Najbolj primerna izhodišča za sprožanje ustreznih aktivnosti pri pospeševanju uvajanja programov informacijske pismenosti na slovenskih univerzah in širšem izobraževalnem okolju najdemo v že omenjenih ameriških standardih informacijske pismenosti za visoko šolstvo (ACRL, 2000), v avstralskih in novozelandskih smernicah za informacijsko pismenost (Australian and New Zealand Information Literacy Framework) ter v smernicah evropske mreže za informacijsko pismenost ENIL⁷.

Z dokumentom *Izhodišča za uveljavljanje pismenosti na univerzah v Sloveniji* (2006), ki ga povzemamo v tem prispevku, želimo spodbuditi sistematično strokovno in znanstveno podprto razvijanje informacijske pismenosti v slovenskih visokošolskih programih.

Celovit program razvoja informacijske pismenosti na univerzah v Sloveniji bi moral vsebovati naslednje elemente:

1. Načela in standarde informacijske pismenosti, kazalce znanja informacijsko pismenega študenta ter potrebna ravnanja za doseg opisanega nabora znanj.

⁷ European Network on Information Literacy

2. Spodbudo univerzam v Sloveniji, da sprejmejo skupno definicijo informacijske pismenosti in oblikujejo nabor obveznega znanja informacijsko pismenega študenta (kompetence).
3. Modele za izvajanje različnih učnih oblik informacijske pismenosti (učni načrti, instrumenti za ocenjevanje) za splošne in specializirane znanstvene discipline.
4. Pogoje (kadrovske, finančne, časovne, infrastrukturne) za udejanjanje informacijskega opismenjanja.
5. Opredelitev vloge visokošolske knjižnice pri doseganju kakovosti študija in raziskovanja.
6. Spodbude za sodelovanje med pedagoškimi delavci in bibliotekarji za ustvarjalni pristop k poučevanju, učenju in ocenjevanju informacijske pismenosti.
7. Pobudo za uveljavitev informacijske pismenosti kot enega izmed akreditacijskih kriterijev za visokošolske ustanove.

10 Sklep

Z bolonjskim procesom informacijska pismenost tudi v Evropi dobiva vse večji pomen. Študenti potrebujejo poučevanje o tem, kako najti in kako upravljati z informacijami, kajti tega ne morejo pridobiti intuitivno (Toward ..., 2006).

Informacijske pismenosti ne smemo razumeti le kot uporabo knjižnic, marveč kot strateški cilj visokošolskega izobraževanja. Vendar pa to niso znanja in veščine, ki so pomembne samo v času študija, saj so tudi ključni del vseživljenjskega učenja, ki prav tako postaja pomembno v visokošolskih zavodih.

Za pridobivanje informacijske pismenosti je nujen razvoj na vseh stopnjah formalnega izobraževanja. Izboljševanje informacijske pismenosti zahteva razumevanje dejstva, da tak napredek ni le nepomembna postavka v učnem načrtu, ampak da je vpleten v njegovo vsebino, strukturo in sam proces (Bundy, 2004; Novljan, 2002). Poleg tega informacijska pismenost ne more biti rezultat samo enega predmeta, ampak je kumulativna izkušnja iz vrste predmetov in učnih izkušenj, ki ustvarijo informacijsko pismenega posameznika (Bruce, 1994).

Informacijsko opismenjevanje je treba pospeševati in izvajati celovito ter pri tem povezati vse strokovne dejavnike, ustanove in posameznike, ki bi morali biti odgovorni za uresničevanje programov oziroma tiste, ki izražajo interes, da bi se vključili v ta proces.

Literatura

1. Achieving an information society and a knowledge-based economy through information literacy. (2006). Ljubljana: ICPE.
2. ACRL. (2000). Information Literacy Competency Standards for Higher Education. Pridobljeno 20.7.2006 s spletne strani: <http://www.ala.org/ala/acrl/acrlstandards/informationliteracycompetency.htm>
3. ALA (2006). Accreditation : Information Literacy and Accreditation Agencies. Pridobljeno 26. 10. 2007 s spletne strani: <http://www.ala.org/ala/acrl/acrlissues/acrlinfolit/infolitstandards/infolitaccred/accreditation.cfm>
4. Australian and New Zeland Information Literacy Framework: principles, standards and practice. (2nd ed.). (2004) Adelaide: Austalian and New Zeland Institute for Information Literacy. Pridobljeno 20.7.2006 s spletne strani: <http://www.anziil.org/resources/Info%20lit%202nd%20edition.pdf>
5. Bruce, C. (1994). Information literacy blueprint. Pridobljeno 10. 12. 2006 s spletne strani: http://www.griffith.edu.au/ins/training/computing/web/blueprint/content_blueprint.html
6. Bundy, A. (1999). Information literacy: the key competences for the 21st century. (24.6.1989). Pridobljeno 20. 11. 2006 s spletne strani: <http://www.iatul.org/conference/proceedings/vol08/papers/bundy.html>
7. Bundy, A. (ed.). (2004). Australian and New Zealand information literacy framework: Principles, standards and practice. (2nd ed.). Adelaide: ANZIIL. Pridobljeno 21.4.2006 s strani: <http://www.anziil.org/resources/Info%20lit%202nd%20edition.pdf>
8. Chevilotte, S. (2003). FORMIST : a Network to Help Training in Information in France. *Liber Quarterly*, 13 (3/4), 350–357.
9. Državni razvojni program 2007–2013: drugi osnutek. (okt. 2006). Ljubljana, RS, Služba vlade za lokalno samoupravo. Pridobljeno s spletne strani: http://www.svlr.gov.si/fileadmin/svlrsp.gov.si/pageuploads/DRP/Aktualno/Drugi_osnutek_DRP.doc
10. Izhodišča za uveljavljanje pismenosti na univerzah v Sloveniji. 2006. Pridobljeno 5.9.2007 s spletne strani: <http://www.zbds-zveza.si/dokumenti/2007/INFPismenostIZHODISCA.pdf>
11. Jakobson, E.J., Xu, J. (2004). *Motivating students in information literacy classes*. New York, London, Neal-Schuman Publishers.
12. Koidla, G. 2002. Information Literacy and the University Library. Pridobljeno 5. 9. 2007 s spletne strani: http://www.utlib.ee/ekollekt/raamat/trykivaljaandest_digitaalseni/print.php?art=koidla&charset

14. Nacionalna strategija za razvoj pismenosti. Osnutek. 2005. Ljubljana, Andragoški center Slovenije. 19 str. Pridobljeno 20. 11. 2006 s spletne strani: <http://pismenost.acs.si/datoteke/komisija/strategija.pdf>
15. Novljan, S. (2002). Informacijska pismenost. *Knjižnica* (46) 4, str. 7–24.
16. Novljan, S. (2006). Nacionalna strategija za razvoj pismenosti posega tudi v delovanje visokošolskih in specialnih knjižnic. V: *Informacijska pismenost med teorijo in prakso: vloga visokošolskih in specialnih knjižnic. 2. skupno posvetovanje specialnih in visokošolskih knjižnic*. Ljubljana, 19. okt. 2006 (str. 29–40). Ljubljana: ZBDS.
17. Owusu-Ansah, E. K. (2003). Information literacy and the academic library: a critical look at the concept and the controversies surrounding it. *Journal of Academic Librarianship*, 29, (4), 219–230.
18. Petermanec, Z. in Pejova, Z. (2005). Izobraževanje uporabnikov in oblike informacijskega opismenjevanja na slovenskih univerzah. *Knjižnica*, 49 (4), 51–76.
19. Poslovno poročilo UL 2007. Pridobljeno 18. 11. 2008 s spletne strani: http://intranet.uni-lj.si/program_dela_2008/poslovno_porocilo_2007_datoteke.aspx
20. Republika Slovenija v informacijski družbi: strategija. 2003. Ljubljana, Vlada R Slovenije, MID: 59 str. Pridobljeno 20.11.2006 s spletne strani: [http://mid.gov.si/mid/mid.nsf/V/KE332AF03299A027FC1256CCC0042109C/\\$file/Strategija_RSvID_\(2003-02-13\).pdf](http://mid.gov.si/mid/mid.nsf/V/KE332AF03299A027FC1256CCC0042109C/$file/Strategija_RSvID_(2003-02-13).pdf)
21. Slovenske knjižnice v številkah. Poročilo za leto 2007. Pridobljeno 18. 11. 2008 s spletne strani: http://cezar.nuk.uni-lj.si/common/files/analize/visokosolske_publikacija_2007.pdf
22. Strategija 2006–2009: Univerza v Ljubljani. 2006. Pridobljeno 20. 11. 2006 s spletne strani: http://www.uni-lj.si/Univerza/StrategijaUL2006_2009.pdf
23. Strategija razvoja Slovenije. 2005. Ljubljana, Urad Republike Slovenije za makroekonomske analize in razvoj: 54 str. Pridobljeno 20. 11. 2006 s spletne strani: <http://www.sigov.si/zmar/projekti/srs/StrategijarazvojaSlovenije.pdf>
24. Špiranec, S. (2006). Information literacy implications for the quality of academic and research work. V: *Achieving an information society and a knowledge-based economy through information literacy* (str. 10–11). Ljubljana: ICPE.
25. Toward a working model of information literacy at California State University, Los Angeles: Recommendations for implementation. John F. Kennedy Memorial Library, Information Literacy Advisory Committee. Information Literacy Task Force, California State University, Los Angeles. May 1, 2006. Pridobljeno 10. 11. 2006 s spletne strani: <http://www.calstatela.edu/library/infolit/ILplan.pdf>

26. *Zakon o knjižničarstvu (ZKnj-1)*. Ur. l . RS št. 87–4446/01.

Mag. Karmen Stopar, zaposlena v INDOK-u Oddelka za agronomijo na Biotehniški fakulteti

Naslov: Jamnikarjeva 101, Ljubljana

Naslov elektronske pošte: karmen.stopar@bf.uni-lj.si

Mag. Mirjam Kotar, vodja Osrednje družboslovne knjižnice Jožeta Goričarja, zaposlena na Fakulteti za družbene vede.

Naslov: Kardeljeva ploščad 5, 1000 Ljubljana

Naslov elektronske pošte: mirjam.kotar@fdv.uni-lj.si

Mag. Zdravka Pejova, upokojena vodja informacijsko knjižnične službe pri Mednarodnem centru za promocijo podjetij.

Naslov: Polanškova 12, 1000 Ljubljana

Naslov elektronske pošte: zdravka.pejova@gmail.com